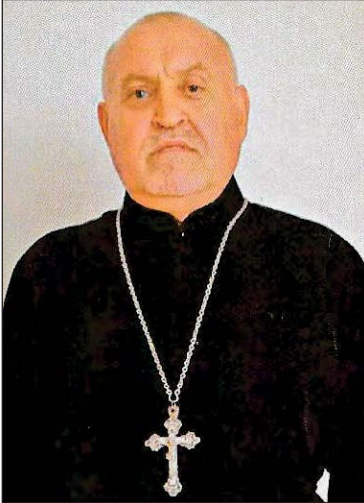

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

ЛІТЕРАТУРНІ КРОСВОРДИ

Ігор Кутний

Автор та шанувальник журналу «Світогляд» **Ігор Кутний** (отець Ігор, як називають його колеги та друзі) надіслав нам збірку 20 літературних кросвордів, присвячених життю і творчості **Лесі Українки**. Збірка вийшла в Івано-Франківську, видавництві «Симфонія форте», 2021 р., 48 с. Подаємо тут передмову до цього видання, цікаві факти з життя Лесі Українки та кросворд №1, підготовлені Ігорем Кутним.

Передмову написав **Олег Черногуз**, відомий український письменник, журналіст, автор численних книжок гумору та сатири, экс-головний редактор журналів «Перець» та «ВУС», заслужений діяч мистецтв України. За традицією першого, хто розгадає кросворд, чекає винагорода «Світогляду».

Зотцем **Ігорем**, як я досі називаю його, звела московсько-українська війна. Коли я отримав премію імені Воляників-Швабінських від фундації Українського вільного університету, до мене підійшов чоловік середнього віку і чомно відрекомендувався:

- Отець Ігор.
- Сатирик Черногуз, – усміхнувся я у відповідь.

Далі отець Ігор розповів мені, що він біженець. Церковне облачення допомогло вчорашньому донецькому священику Київського патріархату уникнути деєнерівського полону. І він опинився у Києві – без роботи, без хати і без церкви.

Хтось із присутніх у залі проінформував отця Ігоря, що я в добрих стосунках із патріархом **Філаретом** і можу йому влаштувати зустріч із його Святістю. Тож він до мене і звернувся.

– Хату вам забезпечу, – мовив я. – Можливо, і церкву. Сьогодні ви поїдете до мене на дачу. Переночуєте, а днями я намагатимусь вас познайомити з його Святістю.

Так почалося наше приятелювання. Понад рік чи два жив отець Ігор у мене на дачі. Заробляв як міг і де міг. Якось він обмовився про кросворди. Я йому показав свою біографічну книжку «Людина з чарівним бумерангом». У ній видрукувано чимало кросвордів, чайнвордів, паралелограмів, хрестословів про мою творчість. Зокрема, **Алли** та **Володимира В'юнів**, що друкувалися в київських газетах «Літературна Україна», «Вечірній Київ» та інших.

Про свої задуми отець Ігор нічого не сказав. І ось минуло кілька тижнів, і він мені приніс кросворд, складений за моїм першим сатиричним романом «Аристократ із Вапнярки». Ми дещо уточнили, впорядкували, і я благословив його на друк.

Моїми сусідами по дачі були **Іван Драч**, **Юрій Мушкетик**, **Микола Жулинський** і **Дмитро Павличко**. Я познайомив отця Ігоря з цими корифеями пера. Незабаром народилися ще кілька кросвордів, а з часом і перша книжка, з обкладинки якої я дізнався, що в автора прізвище – **Кутний**.

І ось тепер переді мною цікава нова праця отця Ігоря (так звик його називати). Кросворди не тільки цікаві, алей позначені благородством творця цих квадратних шедеврів із питань та відповідей і закликають усіх нас, українців, шанувати наші історичні постаті. Такі, як **Лариса Косач**, котра взяла собі патріотичний псевдонім **Леся Українка** і навіки стала прикладом чистої і щирої любові до Батьківщини.

Я вперше пишу передмову до книжки з кросвордами. Спочатку навіть хотів відмовитися від цієї місії, але в ім'я любові до Лесі Українки і глибокої поваги до автора кросвордів отця Ігоря благословляю цю працю.

Олег Черногуз, 2021 р.

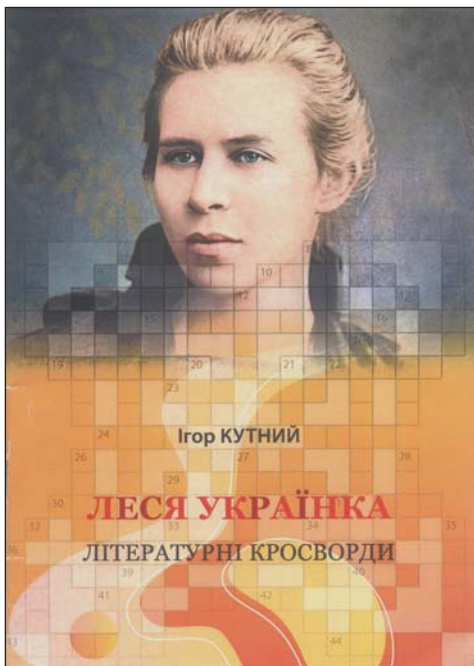
Цікаві факти з життя Лесі Українки, зібрані автором книги, отцем Ігорем Кутним

Батько Лесі Українки – **Петро Косач** – походив з давнього шляхетського козацького роду та займав високі чиновницькі посади. Матір Лесі Українки – відома письменниця **Олена Пчілка (Драгоманова)** – походила з дрібної шляхти та була дуже впливовою серед української інтелігенції, членкиня-кореспондентка Всеукраїнської академії наук (1925).

Лариса Косач у 4 роки – навчилася читати. У 5 років – гра на роялі і почала самостійно писати листи своєму дядькові.

У 6 років – майстерно вишивала. У 9 років – склала перший вірш «Надія». У 13 років – уперше опублікувала свої поезії, взявши псевдонім **Леся Українка**. У 14 років – видала свою першу поему – «Русалка». У 19 років – написала для молодшої сестри підручник «Стародавня історія східних народів». У 22 роки – за сприяння **Івана Франка** видала першу поетичну збірку – «На крилах пісень».

Леся мала хист до малювання (деякий час навчалася в художній школі **Мурашка** у Києві). До музики (брала уроки гри на фортепіано у **Ольги О'Коннор**, дружини **Миколи Лисенка**). На жаль, хвороба прикувала її ще дівчинкою до ліжка, тож відомої піаністки з неї не вийшло. Якби не хвороба, невідомо, чи не стала б Леся геніальним композитором.

Серед близького оточення Лесі Українки були визначні вчені та громадсько-політичні діячі, що вплинули на її формування: **М. Драгоманов, В. Антонович, М. Старицький, М. Лисенко, М. Ковалевський**.

Сучасники дорікали Лесі Українці, що та писала багато драм на раньо-християнські та античні теми, і вимагали більше творів про українську історію. Але насправді, коли Леся Українка писала про Грецію, завойовану Римом, то під Грецією мала на увазі Україну, а в драмі «Вавилонський полон» (1903) говорила про поневолений український народ, який мусить пройти випробування й вистояти. Леся Українка брала історичне тло, але говорила про свій час. «Леся Українка – найпослідовніше, напрями, без російського посередника, під'єднала нашу культуру до двох засадничих, ціннісних моделей європейської цивілізації – християнства й античності» (**Віра Агєєва**).

Драму-феєрію «Лісова пісня» (1911) літературознавці називають шедевром української світової літератури і драматургії. Леся Українка написала «Лісову пісню» менш ніж за два тижні в Кутаїсі і ще понад тиждень опрацьовувала текст. «Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними. А то ще я й здавна тую Мавку «в умі держала», ще аж із того часу, як ти в Жабориці мені щось про мавок розказувала, як ми йшли якимсь лісом з маленькими, але дуже рясними деревами. Потім я в Колодязному в місячну ніч бігала самотою в ліс (ви того ніхто не знали) і там ждала, щоб мені привиділась Мавка. І над Нечіміном вона мені мріяла, як ми там ночували – пам'ятаєш – у дядька **Лева Скулінського**. Видно, вже треба було мені її колись написати, а тепер чомусь прийшов «слухний час» – я й сама не збагну чому. Зачарував мене сей образ на весь вік» (лист до матері від 02.01.2012 р.) [Ред.].

Українська письменниця Леся Українка стала культовою через свій бунтівний характер (від нього – різкі висловлювання) та феміністичні погляди, що наприкінці XIX ст. були не просто прогресивними, а скандальними. За словами **Івана Франка**, тендітна й ніжна Леся Українка була «єдиним мужчиною в нашому письменстві». Хоча сама поетеса себе не вважала гідною й нігтя Франка, оточення вважало її за надзвичайно сильну духом жінку. Лариса Косач жила та творила, ігноруючи невиліковну недугу – туберкульоз кісток, а згодом ще й хворобу нирок. Це завдавало їй важкого болю. Але письменниця обурювалася, коли її вважали за «хвору, слабосилу дівчину».

Леся Українка прихильно ставилася до тодішніх модних серед прогресивної інтелігенції соціально-демократичних рухів,

але до жодної партії не входила. «Читати "Капітал" **Карла Маркса** не можна, – писала Леся Українка своїй сестрі. – Чим далі читаю, тим більше розчаровуюсь».

Леся Українка вважала, що «братні народи» – «просто сусіди», які не мають спільних інтересів, і їхнє майбутнє – жити окремо. Вона вважала, що Україна та Росія – це вороги, які «ніколи не зможуть порозумітися». Драма «Бояриня» (1910), в якій напрями йдеться про українсько-російські відносини, у радянський час довго була забороненою. «Бояриню» Лесі Українки вперше видали болгарською мовою. Будучи під негласним наглядом поліції, більшість своїх робіт поетеса публікувала за кордоном Російської імперії – у Берліні, Дрездені, Празі, Відні.

Лікуючись та подорожуючи, Леся Українка побувала у багатьох європейських столицях. У Відні разом із мамою вона любила за обідом випити пива та почитати німецькі газети, а ввечері відвідати опери **Вагнера** чи **Верді**. Тут Леся побачила «кращий світ, вільніший»: «Мені незвичайним був самий факт, що ось-то люди можуть собі зійтись, де хочуть, говорити, як хочуть, змагатися про справи своєї країни». А у Берліні Леся скуповувалася у модних butikах та відвідувала вистави популярного тоді драматурга **Гауптмана**. Вона носила металевий апарат на хворій нозі, – тому багато гуляти німецькою столицею не могла і перетворила свою лікарняну палату на бібліотеку, скупивши безліч літературних новинок.

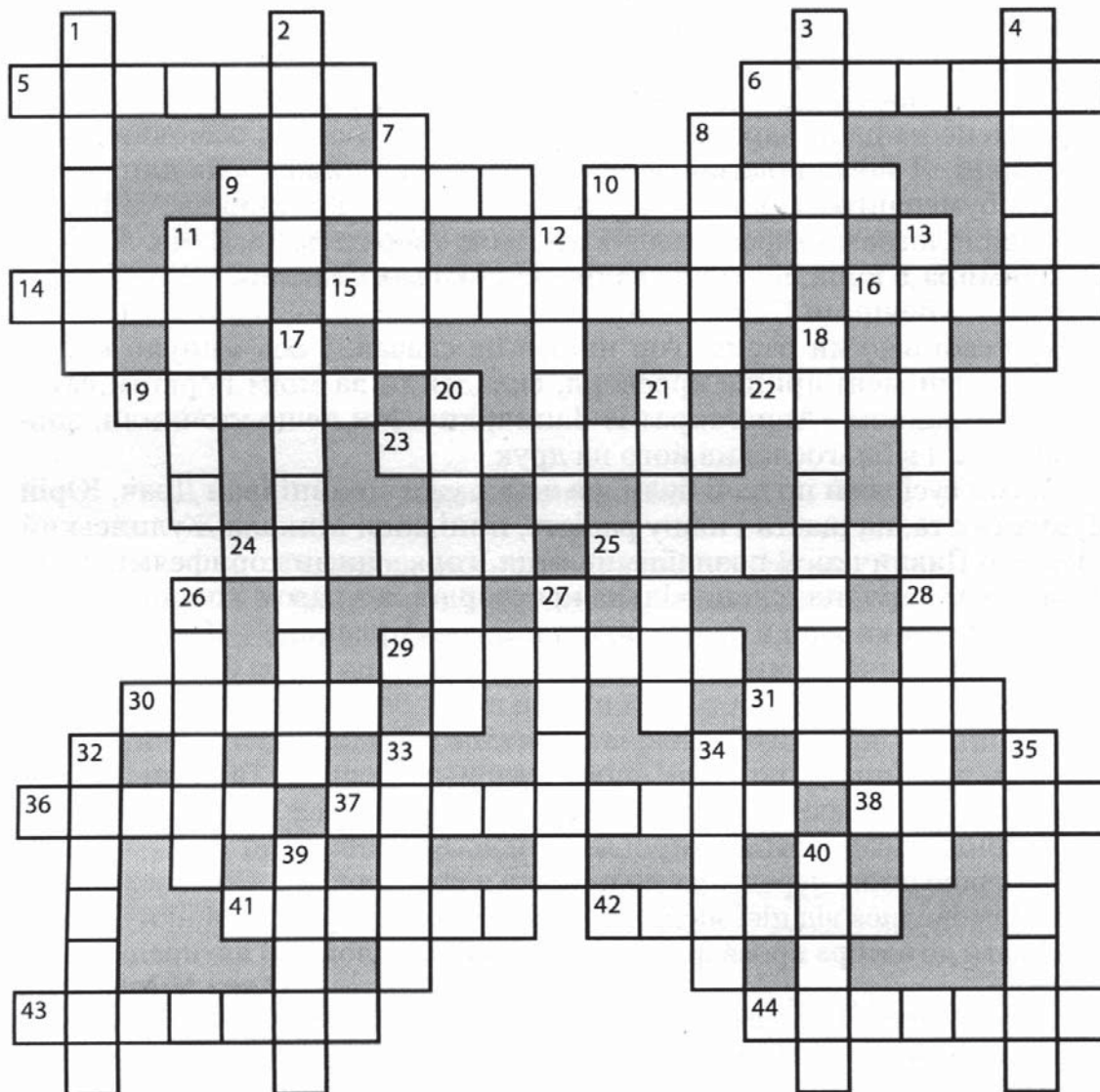
Письменниці було часто нестерпно повертатися із поїздки Європою в Російську імперію, в «се тюремне життя». Через цензурний та жандармський нагляд Лариса Косач навіть думала зректися російського громадянства й отримати австрійське: «Готова б хоч в абіссинське горожанство перейти, аби не бути російською підданою, бо підданства того зовсім не вважаю ні за яку національну ознаку (скоріше за національне нещастя)».

Лірична сповідь Лесі Українки «Твої листи завжди пахнуть зов'язаними трояндами...» присвячена єдиному коханню поетеси – **Сергію Мержинському**. Це трагічне почуття не було взаємним, він кохав іншу, але саме завдяки цьому почуттю за одну ніч біля ліжка вмираючого від сухот коханого була створена геніальна «Одержима». 1901-го року Сергій Мержинський помер, заповідаючи Лесі, яка була поруч, подбати про іншу жінку, яку він кохав. Чоловік Лесі Українки, **Климент Квітка**, фольклорист, був молодшим за неї на 9 років, хворів на туберкульоз та зовсім не мав статків. Лесині батьки були проти такого союзу, втім, Леся 1907 року вийшла заміж за Климента, – вони прожили в шлюбі до смерті письменниці.

У 30-х роках XX ст., коли більшовики вперто називали Лесю Українку другом робітників і ставили їй пам'ятники, її чоловік сидів у таборах ГУЛАГу, наймолодша сестра, **Ізидора Косач**, рубала ліс в ОнегЛАГу, а близька подруга **Людмила Старицька-Черняхівська** загинула у вагоні «телятнику» по дорозі на заслання. Родичів Лариси Петрівни Косач на Волині та в Україні немає. Всі вони живуть за кордоном. **Роберто Гааб** (внучатий племінник, онук Лесиної сестри **Оксани Косач-Шимановської**) живе у Швейцарії. **Ольга Лютон-Петрова** (внучата племінниця, онука Лесиної сестри **Ізидори Косач-Борисової**) живе у США. Єдиний родич Лесі Українки, що похований на рідній волинській землі Косачів, – молодший брат Лесі **Микола**.

Леся Українка впродовж усього життя цікавилася українським фольклором. Знала дуже багато народних пісень (близько 500) і сама була визначним носієм фольклору. Перша її фольклористична праця – «Купала на Волині» – була опублікована в 1891 році, а останній великий цикл пісень з її голосу записав Климент Квітка у 1913 році.

Леся Українка не лише писала вірші, а й створювала нові слова – їй маємо завдячити існуванням слів «промінь», «напровесні», а її мати, письменниця Олена Пчілка ввела в лексикон українців інше знайоме нам нині слово – «мистецтво». ■

Кросворд «Леся Українка»

По горизонталі:

5. Місяць, коли в 1970 році був відкритий астероїд головного поясу, названий на честь поетеси. 6. Єдиний твір Лесі Українки, який базується на українській історії (написана драма впродовж трьох днів у м.Хельвані). 9. Воно одне з найстаріших у місті і в Луцьку біля в'їзної вежі замку Любарта, яке іменують Лесиним ясенем. 10. Одна з держав, де лікувалась Леся Українка. 14. Один з музичних інструментів, на якому грала поетеса. 15. Рукодільне мистецтво, яке Леся опанувала в шість років. 16. Ямб і ... 19. Значні досягнення Лесі Українки у творчості. 22. Міфічний уславлений співець і поет, персонаж давньогрецької міфології, який у творчості поетеси займає значне місце. 23. Кладовище у Києві, на якому похована Леся Українка. 24. Грошовий знак у 200 гривень, на якому зображена Леся Українка. 25. Пашкевич, лікар, брат учительки Пелагеї Пашкевич, київської знайомої родини Косачів. 29. Павличко, дослідниця творчості Лесі Українки. 30. Потяг до знань, до музики, який появився у Лесі ще в дитинстві. 31. ... – змагання до досконалості (Леся Українка). 36. Місце заслання тітки Лесі Українки за політичні переконання. 37. Леся Українка як письменниця. 38. Леся Українка щодо своїх творів. 41. Видатний український письменник демократ, який назвав Лесю Українку «єдиним мужчиною в нашому письменстві», хоч сама Леся не вважала себе гідною і нігтя його. 42. Біблійна поема Лесі Українки. 43. ім'я старшого брата поетеси, українського вченого-фізика, метеоролога, письменника, перекладача. 44. Український художник і педагог, у школі якого в Києві деякий час вчилася Леся.

По вертикалі:

1. Батько історії, якого у своїй творчості згадує Леся Українка. 2. Леся Українка – це ... з крилами. 3. Столиця в Болгарії, куди Леся Українка приїхала в 1894 р. І зупинилася в родині свого дядька М. П. Драгоманова. 4. Цікавість, яка в Лесі проявлялася до всього. 7. Він при лікуванні в Лесі був інколи постільний. 8. «Давня ...» – поезія поетеси, вперше надрукована в циклі «Мелодії» (збірка «Думи і мрії»). 11. Леся Українка як видатна поетеса, твори якої є взірцем. 12. Климент ... – чоловік Лесі Українки. 13. Ювілейна ..., випущена НБУ до ювілею Лесі Українки. 17. Посібник, який Леся написала у 19 років для своєї молодшої сестри Ольги. 18. Леся Українка як автор п'єс. 20. Леся Українка як українка з великої букви. 21. Племянниця Лесі Українки, дочка старшого брата Михайла, яка народилася теж у лютому, як і Леся Українка. 26. Одна з держав, де лікувалась Леся. 27. У скільки років Лариса вже вміла читати? 28. Головне мсто Росії де є вулиця Лесі Українки і пам'ятник. 32. Вид мистецтва, який любив батько Лесі Українки. 33. Одне з двох слів, яке часто повторюється у віршах Лесі. 34. «Русалка» Лесі Українки за жанром. 35. Музичний інструмент, на якому грав Лукаш. 39. Одне з двох слів, яке часто повторюється у віршах Лесі. 40. Повсякденне Лесине життя.